

Μητροπολίτου Μόρφου Νεοφύτου

Για να αντιληφθούμε σήμερα επαρκώς ποιες ήταν οι σχέσεις Μικράς Ασίας - Κύπρου θα πρέπει απαραίτητως να έχουμε μια στοιχειώδη γνώση του πολύ μεγάλου πολιτιστικού πλούτου που μας άφησε κληρονομιά η μικρασιατική γη και οι άνθρωποι της. Θα ήταν ανεύθυνο και επιπόλαιο να μιλούμε για μια τέτοια σημαντική περιοχή που έδωσε τόσα πολλά στον υπόλοιπο ελληνισμό, χωρίς να έχουμε συνειδητοποιήσει, έστω και λίγο, ότι μιλάμε για ένα κόσμο που τον περασμένο αιώνα είχε τέτοια ποιότητα ζωής, σε όλα τα επίπεδα, που δικαίως όλοι γοητεύονταν από αυτόν.

Για να κατανοήσουμε το μέγεθος και τη δύναμη του μικρασιατικού πολιτισμού πριν την καταστροφή, φτάνει να αναλογιστούμε ότι το 1922 στη Μικρά Ασία λειτουργούσαν πέραν των 2000 σχολείων, υπήρχαν 5000 δάσκαλοι και περισσότερες από 2000 εκκλησίες ήσαν σπαρμένες στη Μικρασιατική γη. Μιλάμε δηλαδή για ένα περιβάλλον που όμοιο του δεν υπήρχε στον υπόλοιπο ελληνισμό, αλλά και σε πολλά άλλα μέρη του κόσμου.

Έχω δε την αίσθηση ότι σήμερα ο πολιτισμός αυτός αν και δεν υφίσταται πια στη γη που τον γέννησε και θεωρητικά θα έπρεπε να μην μας απασχολεί μετά από τόσα χρόνια, εντούτοις ολοένα και ανακαλύπτεται από τους νέους ανθρώπους και προκαλεί το ενδιαφέρον σε ειδικούς και μη ειδικούς από όλον τον κόσμο.

Για την ύπαρξη αυτού του ενδιαφέροντος για τη Μικρά Ασία μπορεί να δοθούν ποικίλες ερμηνείες και να αποτυπωθούν πολλές πειστικές απόψεις. Αλλά αισθάνομαι ότι ανεξαρτήτως από πού εκκινούν η κάθε μία από αυτές, στο τέλος συμφωνώντας καταλήγουν και πάλι στη χαρά, την πίστη και την ελπίδα που κομίζει ο πολιτισμός αυτός. Αρχή και τέλος είναι αυτό το ήθος το οποίο οι Μικρασιάτες ποτέ δεν εγκατέλειψαν, ακόμα και όταν βίαια ξεριζώθηκαν από την πατρίδα τους, και το οποίο μετέφεραν όπου και αν πήγαν.

Αυτό το ήθος εύκολα μπορεί κάποιος να το αναγνωρίσει όταν έλθει σε επαφή με ένα μικρασιατικό τραγούδι. Αμέσως θα αντιληφθεί ότι δεν έχει να κάνει μόνο με ένα μουσικό ιδίωμα, αλλά με ανθρώπους ανοικτούς και φιλόξενους προς τον οιονδήποτε. Ανθρώπους που ζούσαν σε μια κοινωνία που δεν ήταν κλειστή στον εαυτό της, αλλά ανοικτή προς όλες τις κατευθύνσεις. Μια κοινωνία που ήθελε να επικοινωνεί και να δημιουργεί μαζί με τους υπόλοιπους λαούς της Ανατολής και της Δύσης. Έναν κοσμοπολίτικο λαό που ήθελε να συνομιλεί με τις άλλες νοοτροπίες και κουλτούρες, αφομοιώνοντας τα καλά στοιχεία και διατηρώντας τα χαρακτηριστικά του.

Αν θεωρήσουμε ότι σήμερα το ζητούμενο για πολλούς λαούς είναι ο κοσμοπολιτισμός, η πολυπολιτισμική και πολυπολιτιστική συμβίωση με άλλους λαούς, χωρίς καχυποψίες και ξενοφοβίες, για τους Μικρασιάτες αυτό το αίτημα ήταν ήδη εφαρμοσμένο, ιδιαιτέρως στις μεγάλες πόλεις της Μικράς Ασίας. Ποτέ δεν δίσταζαν να αφομοιώνουν οτιδήποτε θα τους έκανε πιο δημιουργικούς στη ζωή. Ούτε την Ανατολή φοβήθηκαν, ούτε τη Δύση.

Ακόμα και όταν οι ιστορικές και πολιτικές συνθήκες ανάγκασαν αυτό τον υπέροχο λαό να προσφυγοποιηθεί και να ξεριζωθεί από τις πατρίδες του, αυτό το ήθος της πίστης και της ελπίδας δεν το εγκατέλειψαν. Αλλά ως ορθόδοξοι χριστιανοί, τον πόνο που εισέπραξαν τον μεταποίησαν σε ζωή στις νέες τους πατρίδες, που πολλές φορές δεν ήταν και τόσο φιλόξενες. Κι όχι μόνο δεν τα έβαλαν κάτω μοιρολογώντας, αλλά προσαρμόστηκαν με τα νέα δεδομένα και κατάφεραν, μέσα σε λίγα χρόνια, να επιβάλουν το δικό τους πολιτισμό στη ζωή των νεοελλήνων, σε μεγάλο βαθμό.

Όσο μεγάλο ήταν το πείσμα των Μικρασιατών για ζωή, άλλη τόση ήταν και η προσπάθεια που κατεβάλλετο από διάφορους για περιθωριοποίηση τους. Ο συγγραφέας Λαΐλος Καρακάσης (1885–1951), δημοσιεύει το 1948 στα «Μικρασιατικά Χρονικά» ένα κείμενο έρευνας για τη μικρασιατική μουσική με τον τίτλο «Λαϊκά τραγούδια της Σμύρνης», στο οποίο μεταξύ άλλων αναφέρει : «Θυμάστε ν' ακούσατε από το ραδιοφωνικό μας σταθμό ένα πρόγραμμα Σμυρναϊκής λαϊκής μουσικής; Εγώ τουλάχιστον όχι. Χάθηκε μια ώρα Σμύρνης από τα ραδιοφωνικά προγράμματα».

Πενήντα χρόνια μετά το ίδιο ερώτημα παραμένει επίκαιρο αν και σήμερα τα πράγματα είναι πολύ πιο ευνοϊκά και ο τρόπος συμπεριφοράς των νεοελλήνων έχει αλλάξει πολύ απέναντι στον πολιτισμό της Μικράς Ασίας. Εντούτοις παρά τη γοητεία που ασκεί σήμερα η μουσική της, η πλειονότητα των Ελλήνων διακατέχεται από άγνοια και αδιαφορία.

Γενεές παιδιών μεγάλωσαν και μεγαλώνουν χωρίς καν να γνωρίζουν ότι η Μικρά Ασία πριν την καταστροφή ήταν το μεγάλο χωνευτήρι της περιοχής, όπου συγχώνευσε τα μουσικά ρεύματα της Ανατολής και της Δύσης. Όταν η Αθήνα ήταν μια μικρή ασήμαντη πόλη, η Κωνσταντινούπολη και η Σμύρνη ήταν ήδη στη μεγαλύτερη τους μουσική ακμή.

Στην Πόλη ήδη έχουμε τη διαμόρφωση μιας λόγιας κλασικής ενόργανης βυζαντινής μουσικής και ψαλτικής, που προχωρεί παράλληλα με το αστικό και δημοτικό τραγούδι. Στη Σμύρνη διαμορφώνεται το σμυρναϊκό ύφος, ένας συγκεκριασμός ευρωπαϊκού και δημοτικού τραγουδιού. Και τα υπόλοιπα παράλια τροφοδοτούν τα νησιά του Αιγαίου με ρυθμούς, μελωδίες και οργανοπαίκτες.

Δεκάδες κομπανίες και εστουδιαντίνες (μικρά σύνολα) δημιουργούνται στη Σμύρνη, κάνοντας τη μουσική καθημερινό βίωμα για τον Μικρασιάτη. Ακόμα και την ώρα της προσφυγιάς, ξένοι ιστοριογράφοι αυτόπτες μάρτυρες περιγράφουν τους πρόσφυγες να χορεύουν και να τραγουδούν πάνω στα καράβια. Τόση δύναμη είχε και έχει ο μουσικός αυτός πολιτισμός, που όχι μόνο τρόμαζε τους Νεότουρκους του Κεμάλ, ο οποίος απαγόρευσε τους αμανέδες, αλλά και τους Νεοέλληνες.

Είναι χαρακτηριστικά τα πολλά άρθρα που δημοσιεύονταν στις εφημερίδες της εποχής, όπου Έλληνες διαφωτιστές ζητούσαν καθαρότητα και εξαγνισμό της Ελλάδας από τους προσφυγικούς καημούς και τα «βρώμικα τους παρακλάδια», δηλαδή τα μικρασιατικά τραγούδια.

Κι ενώ όλα αυτά συμβαίνουν στον ελλαδικό χώρο, η Κύπρος ζει υπό καθεστώς Αγγλοκρατίας. Έτσι δεν μένει χώρος για να εισέλθει στο νησί η πολιτιστική αυτή «διαμάχη» μεταξύ ευρωπαϊστών και ανατολιτών. Όλη η δραστηριότητα του κυπριακού λαού εξαντλείται στην αποτίναξη του αγγλικού ζυγού μ' αποτέλεσμα ο λαός να θεωρεί πάρεργο του βίου του, την οποιαδήποτε πολιτιστική του δραστηριότητα, χάνοντας έτσι σε μεγάλο βαθμό την τόσο σημαντική του επαφή που είχε με τη μικρασιατική γη, αφού γνωρίζουμε ότι η Κύπρος από αρχαιολογικών χρόνων, από τον καιρό των Ιώνων, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά λόγω της γειτνίασης της με τα μικρασιατικά παράλια, συμμετείχε ενεργά σ' αυτόν τον πολιτισμό.

Πολλοί Κύπριοι ζούσαν στη Μικρά Ασία και δούλευαν εκεί, όπως και πολλοί μικρασιάτες έμεναν στο νησί. Σε όλους τους τομείς, στη μουσική, στη λαϊκή ευσέβεια, στις παραδόσεις, στα φαγητά, στην τέχνη, στο εμπόριο, στην ορθόδοξη πίστη, στην τιμή των Αγίων, αυτή η

σχέση λειτουργούσε σε μεγάλο βαθμό.

Βλέπουμε τους πρώτους ψάλτες και μουσικούς από τη Σμύρνη και την Πόλη να επισκέπτονται το νησί και να αφήνουν εδώ τα δείγματα της τέχνης τους. Ήδη η Ιερά Μονή Κύκκου με τα μετόχια που διατηρεί στην Αττάλεια, Αμάσεια, Προύσα και Κωνσταντινούπολη γίνεται μια αστείρευτη πηγή της ψαλτικής τέχνης, η οποία μεταφέρεται και στην Κύπρο. Αυτή η συνεχής και αδιάκοπη επαφή της νήσου με τον χώρο αυτό μας επηρεάζει αφάνταστα.

Από τη μεριά τους οι μικρασιάτες στρέφουν τα μάτια τους προς το μέγα και ξακουστό Μοναστήρι της Παναγίας του Κύκκου και γίνεται για αυτούς μέγα προσκύνημα, όπως η Αγία Γη των Ιεροσολύμων. Κι όπως λένε πολλοί η Κύπρος μοιάζει περισσότερο με τμήμα της Μικράς Ασίας παρά με οτιδήποτε άλλο.

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα στην Κύπρο δημιουργείται ήδη μια μη αναστρέψιμη παράδοση στην ψαλτική και στη λαϊκή δημοτική μουσική, η οποία έχει τις ρίζες της στα παράλια της Μικράς Ασίας. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα η δημοτική μουσική της Κύπρου να αφομοιώσει και να δημιουργήσει με βάση το μικρασιατικό μέλος το δικό της χαρακτήρα, που εντοπίζεται κυρίως στην ιδιαιτερότητα της κυπριακής διαλέκτου.

Δυστυχώς δεν έχουν διασωθεί επαρκείς μελέτες και πηγές που να μαρτυρούν την ύπαρξη μιας διαφορετικής μουσικής νοοτροπίας εδώ στην Κύπρο όσο αφορά το δημοτικό τραγούδι τον καιρό της Τουρκοκρατίας, η οποία να κινείται ανεξάρτητα από τη ευρύτερη μουσική της Μικράς Ασίας και του αιγαιοπελαγίτικου χώρου. Αλλ' ούτε έχουν εντοπιστεί και ανάλογες μελέτες που να αφορούν μια μουσικολογική προσέγγιση των ήδη διασωθέντων και καταγραμμένων δημοτικών τραγουδιών.

Γνωρίζουμε ότι για τη βυζαντινή μουσική υπάρχουν πολλά αδημοσίευτα χειρόγραφα σε αρχεία, τόσο στην Κύπρο όσο και στο εξωτερικό. Όσο δε αφορά το δημοτικό τραγούδι λίγες είναι οι σοβαρές καταγραφές. Ακόμα και αυτές που δεν είδαν το φως και φυλάγονται σε διάφορα αρχεία, επειδή έγιναν στα μέσα του 20^{ου} αιώνα δεν προσθέτουν κάτι το νέο ούτε διαφοροποιούν το διαμορφωμένο μουσικό πεδίο της Κύπρου.

Από τα τραγούδια και τους χορούς που είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε σήμερα, είναι

ολοφάνερο ότι η δημοτική μουσική της Κύπρου άμεσα και έμμεσα σχετίζεται με τη μουσική των Μικρασιατών.

Κι εδώ επικρατεί το τροπικό, μονόφωνο, χωρίς αρμονία, τραγούδι, το οποίο βασίζεται στις ανατολικές φυσικές κλίμακες και όχι στις δυτικές συγκερασμένες. Οι ρυθμοί που κυριαρχούν είναι οι δίσημοι, τρίσημοι, τετράσημοι, εφτάσημοι και εννιάσημοι. Στο λόγο χρησιμοποιείται σε μεγάλο βαθμό η ρίμα. Η ορχήστρα δεν ξεφεύγει από τη συνηθισμένη σύνθεση του αιγαιοπελαγίτικου χώρου, βιολί, λαούτο, ταμπουτσία, φλογέρα, αν και παλιότερα χρησιμοποιήθηκε και το κλαρίνο. Αυτό που χαρακτηρίζει τη μουσική μας είναι η ρυθμική και εύχαρις αγωγή που παρακινεί τον ακροατή στο χορό και στη χαρά και είναι από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά της ευρύτερης περιοχής, αφού ο ήλιος και η θάλασσα δεν αφήνουν τόπο για κακοκεφιά και μαράζι.

Αν εξαιρέσουμε τις κυπριακές φωνές και κάποιους χορούς, όλα τα υπόλοιπα που έχουν διασωθεί δια της προφορικής και της γραπτής παραδόσεως, είναι αυτούσιες, ή μικρές παραλλαγές, γνωστών μελωδιών της Μικράς Ασίας με αναπροσαρμοσμένο στίχο στο κυπριακό ιδίωμα με νεώτερη θεματολογία.

Αναφέρω ενδεικτικά κάποια πολύ γνωστά κυπριακά δημοτικά τραγούδια τα οποία έχουν άμεση σχέση με μελωδίες που μετεφέρθηκαν, από μικρασιάτες στην Κύπρο, όπως το «Αγάπησα την που καρκιάς», «Αρκοντογιός», «Το γιασεμίν» «Λούλα μου Μαρούλα μου», «Ψιντρή βασιλιτζιά μου», «Αγαπώ την τζιαι αγαπά με», «Το μήλον», «Τρεις καλογήροι Κρητικοί», «Η Αντρονίκη», «Η βρύση των Πεγιώτισσων», «Στον ποταμό του Καραβά», «Κότσινη Τριανταφυλλιά», «Η βράκα» «Πιάστε κοπέλλες τον χορό» κ.ά. Τα περισσότερα από αυτά έχουν δισκογραφηθεί από μικρασιάτες μουσικούς στις αρχές του αιώνα.

Επίσης θα ήταν καλό να επισημάνουμε ότι για τη διάσωση αυτών των τραγουδιών και πολλών άλλων οφείλουμε παρά πολλά στον Θεόδουλο Καλλίνικο που κατέγραψε πολλά από αυτά και τα εξέδωσε το 1951 στο βιβλίο «Κυπριακή λαϊκή μούσα». Ο τρόπος της καταγραφής ήταν η επιτόπιος φωνητική ακρόαση των τραγουδιών και η μεταγραφή τους σε βυζαντινή παρασημαντική. Σε αυτές τις καταγραφές σίγουρα έχουν γίνει πολλές επεμβάσεις από τον συγγραφέα και αυτό είναι κάτι το σύνθηρες που ουδόλως μειώνει την αυθεντικότητα της παραδόσεως. Γιατί η παράδοση δεν είναι κάτι το νεκρό, αλλά κάτι που μέσα στο χρόνο αναδημιουργείται και μεταμορφώνεται, με τη διάδοσή της από στόμα σε στόμα κι από περιοχή σε περιοχή. Αυτό κάπου σταμάτησε όταν πια η δισκογραφία εισήλθε δυναμικά στο νεοελληνικό χώρο και πολλά από αυτά τα τραγούδια πήραν μια τελική μορφή.

Σήμερα οι όποιες προσπάθειες γίνονται για την «κατασκευή» μιας κυπριακής δημοτικής μουσικής η οποία να δηλώνει μια διαφορετική νοοτροπία από τον ευρύτερο γεωγραφικό και πολιτιστικό χώρο της Μικράς Ασίας, στον οποίο μουσικά ανήκει η Κύπρος, στερούνται σοβαρότητας και πάσχουν από έλλειψη στοιχείων και αποδείξεων.

Αν σήμερα υπάρχει αυτή η συγκεχυμένη εικόνα περί της δημοτικής μουσικής στην Κύπρο οφείλεται όπως έχουμε προαναφέρει στην αδιαφορία και την άγνοια που με τα χρόνια αφαίρεσε δυστυχώς την ιστορική και πολιτιστική μνήμη από τους Κυπρίους, όσο αφορά τη στενή μας συγγένεια με τον μικρασιατικό πολιτισμό.

Για αυτήν τη ζοφερή εικόνα ευθύνεται και η μετά από τόσα χρόνια απουσία της ιστορία της ελληνικής και δημοτικής μουσικής από τα σχολεία, σε μια εποχή που χιλιάδες πια τραγούδια είναι στη διάθεση μας. Μ' αποτέλεσμα ολόκληρες γενιές Ελλήνων να μεγαλώνουν με την εντύπωση ότι το ελληνικό τραγούδι εξαντλείται σε αυτά τα οποία μεταδίδουν τα ραδιόφωνα. Οι νέοι σήμερα βγαίνουν από τα σχολεία με τόσο λειψές γνώσεις που δεν έχουν καν τις στοιχειώδεις πληροφορίες για τη μουσική των προγόνων τους. Ελπίζουμε ότι θα έρθει μια στιγμή που θα μπορέσουμε να αντλήσουμε από αυτό τον πολιτισμό και, γιατί όχι, να δώσουμε κι εμείς μια γόνιμη συνέχεια. Αν μη τι άλλο να τον συντηρήσουμε. Γιατί κάτι που δεν πρέπει να ξεχνάμε και είναι πολύ σημαντικό είναι το γεγονός ότι εισερχόμενοι στην Ευρώπη, ο πολιτισμός μας και ιδιαιτέρως η μουσική θα είναι στα χέρια μας ένα πολύτιμο εργαλείο επιβίωσης και διαλόγου με τους ευρωπαϊκούς λαούς. Ειδικά αυτήν την εποχή που οι Ευρωπαίοι μιλούν τη σύγχρονη γλώσσα του πολιτισμού και ενδιαφέρονται γι' αυτήν, όσο ποτέ άλλοτε. Όμως για να μπορέσουμε να συνομιλήσουμε μαζί τους αναγκαστικά θα πρέπει να είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε τον πολιτισμό μας. Να είμαστε σε θέση να τους δώσουμε την εικόνα ότι η μικρή Κύπρος από ανέκαθεν μετείχε στα δρώμενα ενός πολύ σπουδαίου πολιτισμού που άκμασε και αναπτύχθηκε στην περιοχή μας, του Μικρασιατικού. Ενός πολιτισμού που κάποτε ήταν το σταυροδρόμι Δύσης και Ανατολής.